

УДК 37:378.016]:811.161.2'373.2

<https://doi.org/10.32782/apv/2023.3.6>

Оксана ДАНИЛЮК

кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, просп. Волі, 13, м. Луцьк, Волинська область, Україна, 43025
ORCID: 0000-0002-8765-8475

Бібліографічний опис статті: Данилюк, О. (2023). Лінгвокраєзнавчий аспект вивчення української мови у процесі дослідження ономастики майбутніми фахівцями початкової освіти. *Acta Paedagogica Volynienses*, 3, 35–39, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.3.6>

ЛІНГВОКРАЄЗНАВЧИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ПРОЦЕСІ ДОСЛІДЖЕННЯ ОНОМАСТИКИ МАЙБУТНІМИ ФАХІВЦЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто лінгвокраєзнавчий аспект вивчення української мови у процесі дослідження ономастики. Обґрунтовано необхідність формування у студентів знань про ономастику, що зумовлене потребою в умовах національного відродження українського суспільства підвищити ефективність навчально-виховного процесу, знайти вагомі засоби педагогічного впливу на особистість учнів з метою підвищення інтересу до вивчення рідної мови. Власні назви – це багатий матеріал, який допоможе заглибитись в історію та географію рідного краю.

Відомо, що у власних назвах знайшли відбиття різні аспекти історії народу, їх творця – побут, заняття, виробництво, звичаї, світогляд, рослинний та тваринний світ тощо. У цьому відношенні власні назви служать допоміжними джерелами вивчення загальної історії народу. Особливо велике значення мають власні назви для вивчення лексичного багатства мови, оскільки в них нерідко «законсервовані» назви багатьох понять, предметів, які давно вийшли з ужитку або в минулому не засвідчені пам'ятками письменства. У власних назвах дослідник знайде надійний матеріал для вивчення діалектичних явищ (на різних мовних рівнях), міжмовних контактів тощо.

Ономастичні дослідження допоможуть сформувати у майбутніх учителів початкової школи власну мотивацію до використання організаційних форм лінгвокраєзнавчої роботи в майбутній педагогічній діяльності за рахунок усвідомлення гуманістичної, особистісно-орієнтованої, соціально-педагогічної та психологічної ролі ономастичних знань у вихованні національно-мовної особистості; сформувати, закріпити і розширити теоретичні знання з основ лінгвокраєзнавчої роботи молодших школярів, розвинути уміння і навички самостійного здійснення основних організаційних форм лінгвокраєзнавчої роботи з молодшими школярами, а також уміння та навички науково-дослідницької роботи в даній галузі педагогіки; залучити майбутніх учителів класів до національно-культурних традицій рідного краю з урахуванням системи загальнолюдських цінностей та української культури; виховувати почуття патріотизму, гордості за свій народ, бажання працювати на благо України.

Ключові слова: лінгвокраєзнавчий аспект, лінгвокраєзнавча робота ономастичні дослідження, ономастика, національно-мовне виховання, фахова підготовка.

Оксана DANYLIUK

Candidate of Philological Sciences, Senior Lecturer at the Department of Theory and Methods of Primary Education, Lesya Ukrainka Volyn National University, 13 Voli Ave, Lutsk, Ukraine, 43025

ORCID: 0000-0002-8765-8475

To cite this article: Danyliuk, O. (2023). Lnhvokraieznavchyi aspekt vyvchennia ukrainskoi movy u protsesi doslidzhennia onomastyky maibutnimy fakhivtsiamy pochatkovoї osvity [The linguistics aspect of learning the Ukrainian language in the process of onomastics research by future primary education specialists]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 3, 35–39, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2023.3.6>

THE LINGUISTICS ASPECT OF LEARNING THE UKRAINIAN LANGUAGE IN THE PROCESS OF ONOMASTICS RESEARCH BY FUTURE PRIMARY EDUCATION SPECIALISTS

The article examines the linguistic and regional aspect of studying the Ukrainian language in the process of onomastics research. The need to form students' knowledge about onomastics is substantiated, which is due to the need in the conditions

of the national revival of Ukrainian society to increase the effectiveness of the educational process, to find effective means of pedagogical influence on the personality of students in order to increase interest in learning the native language. Proper names are rich material that will help to delve into the history and geography of the native land.

It is known that various aspects of the history of the people, their creator – life, occupation, production, customs, outlook, plant and animal life, etc., were reflected in their own names. In this regard, proper names serve as auxiliary sources for the study of the general history of the people. Proper names are especially important for the study of the lexical richness of the language, since they often contain the names of many concepts and objects that have long gone out of use or were not documented in written records in the past. In proper names, the researcher will find reliable material for the study of dialectical phenomena (at different language levels), interlanguage contacts, etc.

Onomastic studies will help to form in future primary school teachers their own motivation to use organizational forms of linguistic and regional studies work in future pedagogical activities due to awareness of the humanistic, person-oriented, socio-pedagogical and psychological role of onomastic knowledge in the education of a national-linguistic personality; to form, consolidate and expand theoretical knowledge of the basics of linguistic and regional studies work of younger schoolchildren, to develop the skills and abilities of independent implementation of the main organizational forms of linguistic and regional studies work with younger schoolchildren, as well as the skills and abilities of research work in this field of pedagogy; to attract future classroom teachers to the national and cultural traditions of the native region, taking into account the system of universal human values and Ukrainian culture; to cultivate a sense of patriotism, pride for one's people, a desire to work for the good of Ukraine.

Key words: *linguistic and regional aspect, linguistic and regional work, onomastic research, onomastics, national language education, professional training.*

Постановка наукової проблеми та її значення. Одним із основних завдань підготовки педагогів вищих навчальних закладів є надання якісної та кваліфікованої педагогічної навчально-виховної роботи. Вона передбачає комплекс заходів, серед яких пріоритетними є надання майбутнім вчителям необхідних базових знань та навиків, які відповідають певним кваліфікаційним вимогам, формують потрібні професійні вміння та можливості подати учням не лише знання із певних предметів, але й забезпечити всебічний розвиток особистості тощо.

Суть нинішньої підготовки майбутніх учителів стала певною моделлю фаховості, яка віддзеркалює вимоги суспільства, а також науково обґрунтований зміст професійних знань, умінь і навичок, та визначається необхідністю втілення в життя важливих державних документів щодо підготовки якісного фахівця.

Ономастичні дослідження є важливою складовою в контексті виховання мовної особистості, її мовної здатності, мовотворчості, досконалого володіння мовними навичками і вміннями, сформованості у неї потреб пізнавати мовні явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На необхідність використання локального ономастичного матеріалу у навчально-виховному процесі з дітьми ще у свій час вказували А. Ф. Дістервег, Я. А. Коменський, Й. Г. Песталоцці, Ж. Ж. Руссо. Їх ідеї були творчо розвинуті В. П. Вахтеровим, О. В. Духновичем, Т. Г. Лубенцем, Д. Д. Семеновим та іншими педагогами.

Особливо великого значення роботі над словом надавали і надають у своїх наукових працях українські педагоги і лінгводидакти О. М. Біляєв, Л. О. Варзацька, М. С. Вашуленко, Л. І. Мацько, В. Я. Мельничайко, М. І. Пентилук, М. Я. Плющ, О. Н. Хорошковська, С. Х. Чавдаров та ін.

Мета статті – дослідити лінгвокраєзнавчий аспект вивчення української мови у процесі ономастичних досліджень майбутніми фахівцями початкової освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальним напрямком у системі фахової підготовки сучасного фахівця початкової освіти є національно-патріотичне виховання, одним із завдань якого є утвердження в свідомості поваги до культурного та історичного минулого України. (Kontseptsiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia v systemi osvity). Краєзнавча робота є важливою складовою національно-патріотичного виховання особистості, оскільки формує почуття патріотизму, вчить шанувати історію рідного народу, а також дає можливість краще і повніше дізнатися історію рідного краю. Важливим елементом цієї роботи є лінгвістичні дослідження, зокрема ономастики рідного краю.

Ономастика (гр. *onomastike* – майстерність давати імена) – 1) наука про власні імена; 2) сукупність усіх власних імен (які є символом і кодом національної культури). Мовознавчий розділ ономастика має такі підрозділи: а) антропоніміка – наука про антропоніми, себто особові імена людей, імена по батькові, прізвища,

прізвиська, псевдоніми; б) топоніміка – наука про топоніми, себто власні географічні назви (підрозділами топоніміки є ойконімія (наука про назви держав, країн, областей, районів, міст, сіл, вулиць, площ, хуторів тощо); гідроніміка (наука про власні назви океанів, морів, озер, рік, ставків, боліт тощо); ороніміка (наука про назви гір та ландшафтів) та космоніміка (наука про назви космічних об'єктів); в) етноніміка – наука про власні назви народів, родів, племен, народностей, націй. (Мукутиук Оксана, 2020, Р. 6).

Вивчення ономастики наближує педагога та учня до глибинного розуміння приналежності до рідного народу, який живе на території рідного краю, що має як історичні глибинні підвалини, так і перспективи поступального розвитку.

Предметом нашого дослідження є формування у студентів ономастичних знань, що зумовлене потребою в умовах національного відродження українського суспільства підвищити ефективність навчально-виховного процесу, знайти вагомі засоби педагогічного впливу на особистість учнів з метою підвищення інтересу до вивчення рідної мови. Власні назви – це багатий матеріал, який допоможе заглибитись в історію та географію рідного краю.

Відомо, що у власних назвах знайшли відбиття різні сторони історії народу, їх творця – побут, заняття, виробництво, звичаї, світогляд, рослинний та тваринний світ тощо. У цьому відношенні власні назви служать допоміжними джерелами вивчення загальної історії народу. Особливо велике значення мають власні назви для вивчення лексичного багатства мови, оскільки в них нерідко «законсервовані» назви багатьох понять, предметів, які давно вийшли з ужитку або в минулому не засвідчені пам'ятками письменства. У власних назвах дослідник знайде надійний матеріал для вивчення діалектичних явищ (на різних мовних рівнях), міжмовних контактів тощо.

Ономастика як розділ лексикології розглядається у процесі вивчення навчальної дисципліни «Сучасна українська мова з практикумом» з метою поглиблення знань про ономастику як розділ мовознавчої науки, що об'єднує вивчення багатьох предметів (мови, географії, історії) Ознайомлення з походженням слова, зі значенням власної назви дає змогу

викладачеві не голими та абстрактними закликами звертатись до учнів, лозунговим спонуванням вчити рідну мову, а мудрістю самого слова виховувати потребу оволодівати нею, зуміє розкрити комунікативний зміст мовного навчання й виховання, орієнтований на спілкування, на вплив, дію і спілкування слова.

З метою поглиблення знань про ономастику рідного краю у процесі вивчення навчальної дисципліни «Сучасна українська мова з практикумом» нами було запропоновано комплекс завдань для індивідуальної роботи, що передбачав збір місцевого матеріалу про походження назв населених пунктів (ойконів), дрібних географічних об'єктів (мікротопонімів, мікрогідронімів), прізвиськ. Результатом цієї роботи мало стати вміння: пояснювати походження назв рідних населених пунктів та назв дрібних об'єктів свого населеного пункту (вулиць, річок, озер, ставків, полів, лісів, урочищ); етимологію свого прізвища та імені, а також прізвиськ жителів свого населеного пункту; скласти казки, легенди, загадки, приказки про рідний край з використанням власних назв.

На основі зібраних студентами матеріалів підготовлено науково-популярне видання «Ономастичні дослідження рідного краю». Ілюструємо приклади зібраного матеріалу.

Любешів. Перша писемна згадка про Любешів від 18 вересня 1484 року. Згідно зі старовинними переказами, засновником першого поселення на території теперішнього Любешова був мисливець на ім'я Любаш, який жив у XV ст. Любаш був слугою шляхтича Верлі, який жив у Турівському князівстві і добре знався із польським князем Сапегою, за сина якого хотів віддати свою доньку Ядвігу. Ядвіга, незважаючи на волю батьків, покохала мисливця Любаша, тому їм довелось втекти далеко від дому та оселитися на березі невеликої річки, оточеної лісами і болотами. Лінгвісти пояснюють походження назви як похідне на *-iv* від особового імені *Любеш* (Shulhach V. P., 2001. P. 80). Найпоширеніші прізвища: Камельчук, Кичук, Зелик, Кухарик, Нестерук. Найпоширеніші прізвиська: Цапа (носила хустину зв'язуючи її зверху над лобом), Вергальот (прозвала теця чоловіка, який швидко їздить на машині), Влазович (по батькові), Банан (носив постійно літом жовті футболку і кеди), Диник (має худорляву статуру тіла).

Грудки. Перша згадка про село відноситься до 1523 року. Документ повідомляє, що князь Андрій Михайлович Сангушко-Коширський, маршалок королівський, в обмін на кілька своїх поселень придбав у Андрія Олександровича Сангушка, старости Володимирського, маршалка землі Волинської, маєток Ільбле з людьми, угіддями, ставом, млином, пів озером Лебським, з працями людськими і платами грошовими. Документи свідчать, що сплату податку від Ольбля в 1583 році за 12 димів, а в 1629 – за 58 димів. Село було власністю династії Сангушків-Коширських до 1629 року, коли Адам-Олександр Григорович Сангушко свою маєтність подарував синові сестри Ганни Григорівни, яка була в шлюбі з польським шляхтичем Єжи Красицьким. В основі найменування – географічний термін *грудок* – «невелике підвищення», «частина рівнинного рельєфу, яка ніколи не затоплюється водою», «острів, суша на болоті». Найпоширенішими прізвищами с. Грудки є: Сотник, Гончарук, Демчик, Михалік, Митчик. Прізвиська – *Лисця* (хитра дівчина), *Карлик* (людина маленького росту), *Лисий* (пострижений налісо), *Синок* (наймолодший), *Сонечко* (людина з ластовинням)

Такого типу завдання допомагають сформувати у майбутніх учителів початкової школи власну мотивацію до використання організаційних форм лінгвокраєзнавчої роботи в майбутній педагогічній діяльності за рахунок усвідомлення гуманістичної, особистісно-орієнтованої, соціально-педагогічної та психологічної ролі ономастичних знань у вихованні національно-мовної особистості; сформувати, закріпити і розширити теоретичні знання з основ лінгвокраєзнавчої роботи молодших школярів, розвинути вміння і навички самостійного здійснення основних організаційних форм лінгвокраєзнавчої роботи з молодшими школярами, а також вміння та навички науково-дослідницької роботи в даній галузі педагогіки; залучити майбутніх учителів класів до національно-культурних традицій рідного краю з урахуванням системи загальнолюдських цінностей та української культури, які повинні сприяти розширенню поведінкового репертуару майбутнього педагога вищої педагогічної освіти в умовах полікультурної сфери освітнього середовища країни; стимулювати потребу

в постійному, безперервному самопізнанні, самовдосконаленні, самоосвіті як умові підвищення професійної компетентності, наукового і загальнокультурного рівня готовності майбутніх учителів початкових класів; поглиблювати й систематизувати знання майбутніх педагогів про досвід і здобутки попередніх поколінь українців; виховувати почуття патріотизму, гордості за свій народ, бажання працювати на благо України; здійснювати евристичну, пошукову діяльність, спрямовану на розробку різних форм для розвитку пізнавальної діяльності майбутніх учителів початкових класів; формувати вміння працювати з різними джерелами інформації, добирати й опрацьовувати відповідний краєзнавчий матеріал, готувати повідомлення, виступи, реферати, курсові роботи.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі зазначеного вище можемо стверджувати, що лінгвокраєзнавча робота є важливою складовою у системі професійної підготовки майбутніх фахівців початкової освіти. Ефективність такої підготовки певною мірою залежить від рівня сформованості в студентів мотиваційно-ціннісної сфери (ставлення до педагогічної професії, переконаність у значущості ґрунтовних лінгводидактичних знань вчителя для успішного формування молодшого школяра як мовної особистості); організації операційно-діяльнісного компонента (застосування активних методів навчально-пізнавальної діяльності, методів науково-педагогічного дослідження, розробка системи спеціальних методичних умінь, необхідних майбутньому вчителю на етапі оволодіння лінгводидактичними знаннями, створення методичного забезпечення практично-лабораторних занять з курсу.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо в удосконаленні змісту організації лінгвокраєзнавчої роботи з ономастики у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи, яка складається з компонентів:

- а) теоретичних знань про психолого-педагогічні та організаційні форми краєзнавчої роботи;
- б) мінімальних базових практичних умінь і навичок організації основних форм краєзнавчої роботи;
- в) взаємодія і встановлення відносин майбутнього вчителя початкових класів із навколишнім середовищем;

г) якості педагога: комунікативність, креативність, емпатія, емоційне відношення до світу, пластичність, самостійність, вимогливість та інше.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти. URL: <http://nvk59.sadok.zt.ua/konczepczyia-naczionalno-patriotychnogo-vyhovannya-v-systemi-osvity-ukrayiny/> (звернення 26. 08. 2023).
2. Микитюк Оксана. Сучасна українська мова: самобутність, система, норма : навч. посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2020. 440 с.
3. Шульгач В. П. Ойконімія Волині : Етимологічний словник. Київ: Кий, 2001. 189 с.

REFERENCES:

1. Kontseptsiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia v systemi osvity [The concept of national-patriotic education in the education system]. URL: <http://nvk59.sadok.zt.ua/konczepczyia-naczionalno-patriotychnogo-vyhovannya-v-systemi-osvity-ukrayiny/> (zvernennia 26. 08. 2023).
2. Mykytiuk Oksana (2020). Suchasna ukrainska mova: samobutnist, systema, norma: navch. Posibnyk [Modern Ukrainian language: identity, system, norm: education]. Manual. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky. 440 s.
3. Shulhach V. P. (2001). Oikonimiia Volyni: Etymolohichni slovnyk [Oikonymy of Volyn: Etymological dictionary]. Kyiv: Kyi. 189 s.